

АНАЛІЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ М. ХАРКОВА ЯК ФАКТОРУ РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ТУРИЗМУ

ANALYSIS OF HISTORICAL AND CULTURAL OBJECTS OF KHARKOV AS A FACTOR OF URBAN TOURISM DEVELOPMENT

УДК 338.48:911.3

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-35>**Радионова О.М.**

к.е.н., доцент, доцент кафедри
туризму і готельного господарства
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Горбачова А.А.

магістрант
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Radionova Olha

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Horbachova Alina

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

У статті проаналізовано динаміку кількості історико-культурних об'єктів м. Харкова, таких як: пам'ятки архітектури (площі, історичні вулиці, будинки), меморіальні та анотаційні дошки (анотаційні дошки і пам'ятні знаки, меморіальні дошки на честь людей, меморіальні дошки на честь подій), археологічні пам'ятки (катакомби), пам'ятники, музеї. Основна мета історико-культурних об'єктів полягає в тому, щоб познайомити туриста з досягненнями науки, техніки і культури (галереї, архітектурні ансамблі, музеї, культові споруди тощо), відвідати історичні місця та споруди. Встановлено, що в м. Харкові достатня кількість та розмаїття історико-культурних об'єктів, що дає змогу розвивати міський туризм та залучати туристів. Туризм не тільки приносить доходи місту, а й дає місцевому населенню підставу пишатися своєю унікальною спадщиною і надає можливості ділитися нею з туристами. Визначено, що розвиток історико-культурних факторів є засобом розширення ресурсів для залучення туристських потоків у місто.

Ключові слова: міський туризм, історико-культурні об'єкти, спадщина, м. Харків, музеї, туристи.

В статті проаналізована динаміка кількості історико-культурних об'єктів г. Харькова, таких как: памятники архитектуры (площади, исторические улицы, дома), мемориальные и аннотационные доски (аннотационные доски и памятные знаки, мемориальные доски в честь людей, мемориальные доски в честь событий), археологические памятники (катакомбы), памятники, музеи. Основная цель историко-культурных объектов состоит в том, чтобы познакомить туриста с достижениями науки, техники и культуры (галереи, архитектурные ансамбли, музеи, культовые сооружения и т.д.), посетит исторические места и сооружения. Установлено, что в г. Харькове достаточное количество и разнообразие историко-культурных объектов, что позволяет развивать городской туризм и привлекать туристов. Туризм не только приносит доходы городу, но и дает местному населению основание гордиться своим уникальным наследием и предоставляет возможности делиться им с туристами. Определено, что развитие историко-культурных факторов является средством расширения ресурсов для привлечения туристских потоков в город.

Ключевые слова: городской туризм, историко-культурные объекты, наследие, г. Харьков, музеи, туристы.

In modern conditions, more and more people have little time to devote to recreation. They began to pay more attention to short-term rest, which they can enjoy even in a busy period of life. This is the kind of city tour today, which has different components, depending on the interests of the tourist. Nowadays, there is a trend of interest in the events of the past years, and knowledge of this information provides historical and cultural sites in a particular area, which can attract not only locals but also visitors from other cities and countries. Historical and cultural themes invariably attract attention at various levels, and tourism is no exception. The article analyzes the dynamics of the number of historical and cultural sites of Kharkiv, namely: architectural monuments (squares, historic streets, houses), memorial and annotation boards, annotation boards and memorial signs, memorial plaques in honor of people, memorial plaques in honor of events), archaeological sites (catacombs), monuments, museums. The main purpose of historical and cultural sites is to acquaint tourists with the achievements of science, technology and culture (galleries, architectural ensembles, museums, religious buildings, etc.), to visit historical sites and buildings. It is established that in Kharkiv has a sufficient number and variety of historical and cultural sites, which allows to develop urban tourism and attract tourists. Tourism not only brings income to the city, but gives the local population reason to be proud of its unique heritage and provides opportunities to share it with tourists. The use of the historical and cultural potential of the city for tourism solves one of its most important problems – the problem of seasonal fluctuations in demand – by offering various forms of interseasonal tourism, which involve the use of cultural elements. Culture can cause potential tourists the strongest motivation to travel. Preservation of historical and cultural heritage and its rational use are crucial for the sustainable attraction of tourist flows and the preservation of the popularity of a particular tourist destination. It is determined that the development of historical and cultural factors is a means of expanding resources to attract tourist flows to the city.

Key words: urban tourism, historical and cultural objects, heritage, Kharkiv, museums, tourists.

Постановка проблеми. Туризм як явище виник і розвивається переважно в середовищі міської культури та міського способу життя. Саме міські жителі в прагненні подорожувати та досліджувати інші країни, міста та регіони сформували активне ставлення людини до тимчасової зміни місця перебування з пізнавальною, культурною, релігійною, рекреаційною, комерційною, діловою метою. Історико-культурний аспект міського туризму – один із найбільш поширених видів туризму, що увібрав у себе численні способи знайомства туристів з культурною спадщиною міста. У зв'язку з цим особливий інтерес викликає можливість використання історичної спадщини як бази для розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Кількість досліджень щодо різних аспектів розвитку міського туризму є доволі значною. Зокрема, цьому питанню присвячені роботи таких науковців, як: Г. Нойенфельдт, О. Розе, Х. Лезер, Р. Ллойд, Т. Кларк, О. Гаталяк, О. Ганич, І. Дуцяк, А. Терехов, О. Гладкий, О. Складов та інші [1–6]. Проте аналіз історико-культурної складової для розвитку туризму у м. Харкові розроблений недостатньо.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі історико-культурних об'єктів на території м. Харкова як основи для розвитку міського туризму.

Виклад основного матеріалу. Міський туризм в Україні поки не набув такої популярності, як у

Європі, де на нього припадає 40% від усіх подорожей. І саме цей туристський напрям з кожним роком приносить містам все більше прибутків.

Історико-культурні об'єкти поділяються на матеріальні і духовні. Матеріальні охоплюють сукупність засобів виробництва та інших матеріальних цінностей суспільства на кожній історичній стадії його розвитку, а духовні – сукупність досягнень суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, в організації державного і суспільного життя, у праці та побуті.

Основна мета історико-культурних об'єктів полягає в тому, щоб познайомити туриста з досягненнями науки, техніки і культури (галереї, архітектурні ансамблі, музеї, культові споруди тощо), відвідати історичні місця і споруди. Проте не всю спадщину минулого відносять до культурно-історичних ресурсів. До них прийнято зараховувати тільки ті культурно-історичні об'єкти, які науковими методами досліджені та оцінені як такі, що мають суспільне значення і можуть бути використані за наявних технічних та матеріальних можливостей для задоволення рекреаційних потреб деякої множини людей протягом певного часу.

Серед історико-культурних об'єктів провідна роль належить пам'яткам історії та культури, які відрізняються найбільшою привабливістю і на цій основі слугують головним засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Міський туризм в Україні займає незначну частину ринку, адже здебільшого українці надають перевагу пляжному відпочинку. Однак у деяких містах саме туристська сфера приносить до бюджету велику частину прибутків.

Харків – одне з найбільш відвідуваних міст в Україні, і не тільки завдяки великій кількості студентів і емігрантів. У колишній столиці України гарна туристська інфраструктура, місто має розвинену індустрію розваг і відпочинку. Це одне з найбільших міст в Східній Україні, яке розташоване в історичній області Слобожанщині.

Харків став першим містом в Україні, що увійшло до Всесвітньої федерації туристських міст зі штаб-квартирою в столиці Китаю.

Аналіз динаміки кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у м. Харкові за 2010–2019 рр., наведено у табл. 1 [7].

Місто не стоїть на місці і щоразу приємно дивує туристів. Харків порівняно молоде місто – таку назву він носить близько 360 років. Тому стародавніх пам'яток тут небагато, однак є видатні екземпляри в музеях. Кількість музеїв та експонатів у них показано у табл. 2.

Харків займає вагомe місце з кількості музеїв в Україні. На частку міста припадає 7,9% загальної кількості музеїв країни. І це не дивно, оскільки Харків – одне з найбільших міст країни, де сконцентровано більшість населення, воно є важли-

Таблиця 1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами, турагентами у м. Харкові

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у м. Харкові			
Рік	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, осіб	У тому числі	
		в'їзні (іноземні) туристи	Внутрішні туристи
2010	138440	12951	50253
2011	74038	550	15636
2012	105663	1701	16148
2013	91648	591	37226
2014	71437	–	3391
2015	31233	6	5281
2016	40429	1	6712
2017	51929	16	8287
2018	62232	273	8326
2019	76211	223	11077

Таблиця 2

Кількість музеїв та експонатів України та м. Харкова станом на 2019 рік

	Усього музеїв	У тому числі					Кількість експонатів основного фонду, тис.	У тому числі занесених до Державного реєстру національного культурного надбання, од.
		історичних	природничих	художніх	етнографічних	інші		
Україна	442	132	4	68	9	229	10083,2	85707
м. Харків	35	4	1	4	1	25	431,3	-

Динаміка кількості музеїв м. Харкова та відвідувачів

Рік	Музеї		
	Кількість об'єктів, од.	Кількість відвідувачів, тис. ос.	Темп зростання кількості відвідувачів відносно 2008 р.
2008	33	1071,2	100%
2009	32	1025	95,69%
2010	33	1093,7	102,1%
2011	33	1132,7	105,74%
2012	33	872,6	81,46%
2013	33	879,1	82,07%
2014	33	782,8	73,08%
2015	33	881,1	112,56%
2016	33	852	79,54%
2017	33	830,3	77,51%
2018	35	844,2	78,81%
2019	35	893,1	83,37%

Таблиця 4

Історико-культурні об'єкти м. Харкова

Рік		2015	2016	2017	2018	2019
Пам'ятки архітектури	Площі	12	12	12	12	12
	Історичні вулиці	10	10	10	10	10
	Дома	9	9	9	9	9
Меморіальні та анотаційні дошки	Анотаційні дошки і пам'ятні знаки	29	29	29	29	29
	Меморіальні дошки на честь людей	142	144	149	151	154
	Меморіальні дошки на честь подій	10	11	11	11	11
Археологічні пам'ятки	Катакомби	7	7	7	7	7
Музеї		33	33	33	35	35
Пам'ятники		159	157	159	162	173

вими транспортним вузлом, що може залучити більшість відвідувачів.

В останні роки кількість музеїв м. Харкова збільшилась, є і зміни у кількості відвідувачів, що показано у табл. 3 [7].

Проаналізувавши кількість відвідувачів, бачимо, що максимальна кількість відвідувачів зафіксована у 2011 році – 1132,7 тис. осіб, починаючи з 2012 року туристи стали менш зацікавленими у відвідуванні музеїв. Зниження кількості відвідувачів спостерігається до 2014 року, і саме у ньому доходить найменшого показника – 782,8 тис. осіб. Далі у 2015 році можна побачити ріст – 881,1 тис. осіб. У 2015–2019 роках відбуваються незначні коливання рік від року, що показано на рис. 2.

Історико-культурні об'єкти з'являються за певних обставин, коли якась місцевість або об'єкт відіграє роль у історії розвитку народу, міста, країни. Тому такі об'єкти не можуть з'являтися у великій кількості щороку, що можна спостерігати з таблиці 4 [7].

Розвиток історико-культурних факторів є засобом розширення ресурсів для залучення турист-

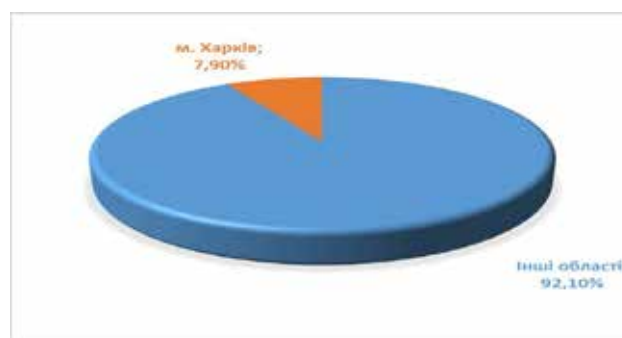

Рис. 1. Питома вага кількості музеїв м. Харкова

ських потоків. У багатьох країнах туризм може бути включений у так звану політику культурних відносин.

Рівень культурного розвитку може бути використаний також для створення сприятливого іміджу конкретного міста на туристському ринку. Елементи і фактори культури та історії можуть бути каналами розподілу інформації щодо туристських можливостей місцевості. Успіх розвитку туризму залежить не тільки від матеріально-технічної бази, відповідної загальноприйнятим стандартам

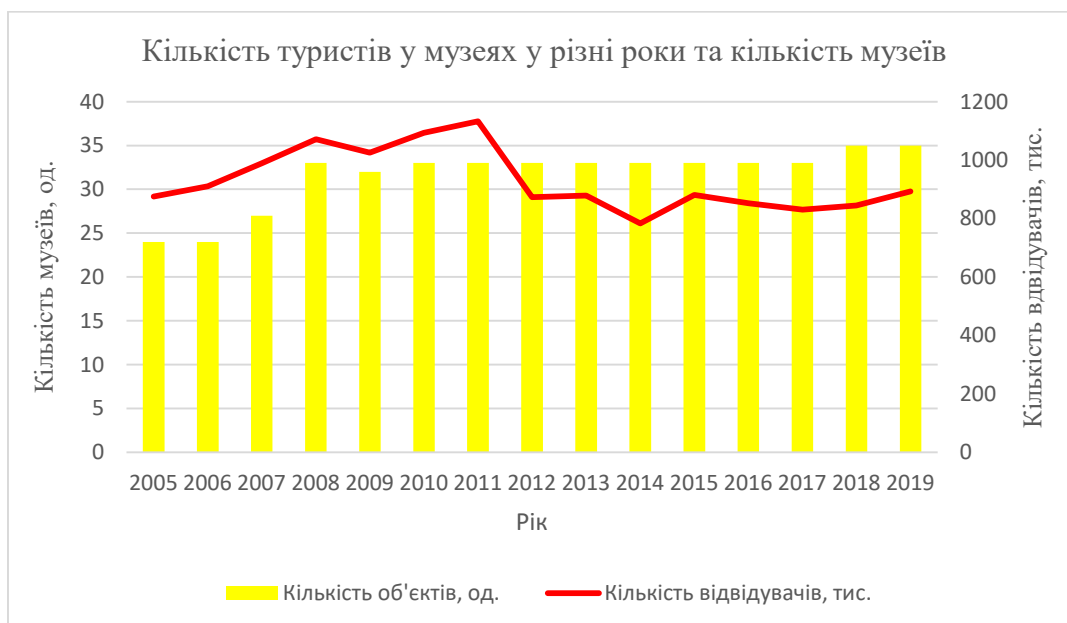

Рис. 2. Динаміка зміни кількості музеїв та відвідувачів у м. Харкові

і вимогам, але і від унікальності національної культурної спадщини [8].

Туризм не тільки приносить доходи місту, а й дає місцевому населенню підставу пишатися своєю унікальною спадщиною і надає можливості ділитися ними з туристами. Якщо суспільство буде це враховувати, то зможе створити систему раціонального використання унікальних ресурсів для туризму.

Висновки з проведеного дослідження.

У всьому світі об'єкти культурної спадщини та міста, багаті архітектурними, історичними та культурними пам'ятками, стають місцями активного відвідування все більшого числа туристів. Виходячи з даних, проаналізованих у статті, можна зробити висновок, що достатня кількість та різноманіття історико-культурних об'єктів у м. Харкові дає змогу розвивати міський туризм та залучати туристів.

Успішний розвиток туризму, а отже, масове залучення потенційних туристів залежить від дій, спрямованих на збереження культурних, історичних ресурсів місцевості. Реалізація програми з використання історико-культурного потенціалу міста з метою туризму вирішить одну з найважливіших його проблем – проблему сезонного коливання попиту – шляхом пропозиції різноманітних форм міжсезонного туризму, які передбачають використання елементів культури. Культура здатна викликати у потенційних туристів найсильніший спонукальний мотив до подорожі. Тому збереження історико-культурної спадщини і її раціональне використання мають визначальне значення для сталого залучення туристських потоків і збереження популярності конкретного туристського напрямку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Henrike Neuenfeldt, Olaf Rose Stadttourismus als Wirtschaftsfaktor in Aachen. URL: <http://www.geogr.uni-goettingen.de> (дата звернення: 15.10.2020).
2. Hartmut Leser: *diercke Wörterbuch. Allgemeine Geographie*. München : Braunschweig, 1997. 125 p.
3. Lloyd, R. & Clark, T.N. The City as an Entertainment Machine. *Research in Urban Sociology: Critical Perspectives on Urban Redevelopment*. 2001. № 6. P. 357–378.
4. Гаталяк О., Ганич О. Теоретичні підходи до визначення поняття туризму в містах. *Географія. Економіка і туризм: національний та міжнародний досвід* : матеріали XI наук. конф. з міжнародною участю. м. Львів. 2017. С. 50–55.
5. Дуцяк І.З., Теребух А.А. Методологічні аспекти аналізу ресурсів міського туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 13. С. 144–147
6. Гладкий О.В. Складові особливості формування та розвитку міського туризму в Україні. *Географія та туризм*. 2017. Вип. 38. С. 71–81.
7. Статистичні дані по Харківській області : Статистичний бюлетень. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/upload/publikacii> (дата звернення: 20.10.2020).
8. Архипова В.Ф., Левізія А.С. Про інфраструктуру як визначальний фактор розвитку туризму в регіоні. URL: <http://www.roman.by/r-78201.html> (дата звернення: 05.11.2020).

REFERENCES:

1. Henrike Neuenfeldt, Olaf Rose Stadttourismus als Wirtschaftsfaktor in Aachen. URL: <http://www.geogr.uni-goettingen.de> (accessed 15 October 2020).
2. Hartmut Leser: *diercke Wörterbuch. Allgemeine Geographie*. München: Braunschweig, 1997. 125 p.
3. Lloyd, R. & Clark, T. N. (2001) The City as an Entertainment Machine. *Research in Urban Sociology: Critical Perspectives on Urban Redevelopment*, no. 6, pp. 357–378.

4. Hataliak O., Hanych O. (2017) Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia turyzmu v mistakh. Heohrafiia. *Ekonomika i turyzm: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid: materialy Khl nauk. konf. z mizhnarodnoi uchastiu. m. Lviv*, pp. 50–55.

5. Dutsiak I.Z., Terebukh A.A. (2015) Metodolohichni aspekty analizu resursiv miskoho turyzmu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 13, pp. 144–147

6. Hladkyi O.V. Skliarov O.A. (2017) Osoblyvosti formuvannia ta rozvytku miskoho turyzmu v Ukraini. *Heohrafiia ta turyzm*, vol. 38, pp. 71–81.

7. Statystychni dani po Kharkivskii oblasti: Statystychnyi biuletyn. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/upload/publikacii> (accessed 20 October 2020).

8. Arkhypova, V.F. Leviziia A.S. Pro infrastrukturu yak vyznachalniy faktor rozvytku turyzmu v rehioni. URL: <http://www.roman.by/r-78201.html> (accessed 05 November 2020).